

ИСТОРИЧЕСКИ КОРЕНИ НА БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛИЗЪМ

Полк. о. р. доц. д-р инж. Георги Кокеров

I

В днешна България съществуват хора и организации, които открито се обявяват против национализма и срещу хората, обичащи Отечеството си и живеещи с неговите страдания, тъги, болки, стремежи, желаниа и история. Всяко споменаване на думите национализъм, национални интереси, национална идея се приема за ерес с всички последствия за хората, дръзнали да обичат България и да заявяват тази своя любов. Добре, че след 1989 г. можем поне свободно да изказваме мислите и чувствата си. Въпреки това резултатите от тази формална свобода на словото не са кой знай колко съществени¹. Повишеният интерес в обществото към национализма е предизвикан от съвременната обстановка и задачите, които трябва да решава нашето общество. Във всички случаи те трябва да са съобразени с националните интереси на страната. Днешните български управници са против националистите и са обявили национализма за вреден и антидемократичен. Това поражда резонния въпрос ”Доколко те, управниците, служат на България и българския народ?”.

Ще се постареем да определим произхода на национализма на българите като човешко чувство и обществено явление.

Много години господстващата в страната марксистка доктрина ликвидира всякакви признаци или стремежи да се говори за национализма и националното чувство на българите. Всички обществени явления се пречупваха през класовата призма на “пророка” Маркс и “месията” Улянов-Ленин и, като правило, се обявяваха за реакционни, вредни. И веднага следваше изводът, формулиран от Ленин “Който не е с нас, той е против нас”².

II

Появата на национализма в душевността на българите винаги се свързва с Възраждането и развитието на отношенията в българското общество. Това съдържа известна истина. По наше мнение, истината трябва да се търси в икономическото развитие на българската народност в Османската империя и от икономиката да се извеждат обществените, политическите и културните изменения.

Възраждането е сложен и многостранен обществен процес. Той се проявява като следствие на сложните икономически и политически изменения в Османската империя в края на XVII и началото на XVIII век. Икономическите изменения създават условия за развитие на свободната инициатива и предприемачеството. Съществуването на постоянна армия изисква постоянни източници на оръжие, облекло, продоволствие и

---

¹ В днешна България все още не е решен докрай генералния въпрос по кой път ще вървим – по пътя на демокрацията или по пътя на плутокрацията. Влизането в Европейския съюз показва, че България е избрала общочовешките ценности и хуманизма. В същото време в страната се ширят корупцията, престъпността и беззаконията във всички области на обществото и призивите за спазване на законите и премахване на организираната престъпност се посрещат с не скрита насмешка от “силните на деня”. Нещо повече, не се приемат за цинизъм думите на един политик, предишен премиер, че държавата обръща малко внимание на организираната престъпност, защото престъпниците сами се избиват. Последните общински избори (2007) показаха, че е овладяна практиката за купуване на избирателите и манипулация на изборите.

² Прилагането на тази максима прилича на съображенията, по които е унищожена основната част на Александрийската библиотека (391 г.) “Ако в книгите на библиотеката има това, което е написано в свещените книги на християнството, тя е излишна; ако съдържанието на книгите противоречи на свещените книги, тя е вредна. И в двата случая библиотеката трябва да се унищожи.” По този принцип след 9.09.1944 г. всички националистически организации са забранени, имотите им експроприирани и изданията спрени.

фураж. Това създава условия за развитието на занаятите и търговията. Производители и военни доставчици стават българските занаятчии. Силно нараства ролята на търговията и занаятите в стопанството на Османската империя. През 1773 г. със султански ферман се създава и гарантира свободата на занаятите в империята.

Появата на нацията и национализма е резултат от икономическото, духовно и културно развитие на хората, на населението. Има се предвид население с общи икономически и социални интереси. В случая етническият произход и принадлежност не са съществени. Съществени са икономическите връзки и отношения. В случая етническите различия дават окраска на икономическите отношения.

Развитието на производството стига до навлизане на манифактурата, което разчупва границите на задругата и населеното място. Новите производствени възможности изискват нови условия и ново, по-голямо пространство за реализацията на тези възможности. Това стимулира и развитието на земеделието, произвеждащо суровини за манифактурното производство: вълна, кожи, коноп, лен, памук и др.

Новите производствени условия създават нови хора: с друго мислене, отношение към човешката общност и обществото. Интересите на селището прерастват в интереси на по-голяма и по численост и по заемано пространство човешка общност. Общите интереси поражда идеи за защита на хората и усъвършенстване на условията за производство и реализация на стоките на пазара.

По същество този ферман утвърждава и укрепва частната собственост, прави я обществено необходима. Появяват се занаятчийски сдружения. Собствеността създава чувството за свобода и отговорност у българите и засилва творческата им активност³. Те плащат данъци на държавата и са уверени, че тя ще защитава интересите им⁴.

Тази собственост създава икономическата свобода на българските занаятчии, която повдига самочувствието им. Те разбират своето обществено, държавно значение. Съвсем естествено стигат до необходимостта да защитават корпоративните си интереси. Това става в рамките на занаята в селището. Така се появяват първите корпоративни обединения – занаятчийските сдружения. Това са съсловни организации, осъществяващи организацията на реда и отношенията между представителите на един занаят; контролират подготовката на чираците и калфите и присъждат майсторска квалификация. Те нямат икономически функции, но, по същество, решават и някои икономически задачи.

Интересите на занаятчиите от един занаят или един бранш прерастват в интереси на населеното място. Трябва да се каже, че благодарение на развитието на занаятите се развива икономиката и нараства, проявява се авторитетът на града в държавата (Османската империя). Като израз на държавната важност на градовете се издават султански фермани (законали), определящи особения статут на някои български градове като Калофер, Котел, Копривщица, Габрово и др⁵.

Започва силно развитие на манифактурното производство, което позволява съществено да се увеличи обема на стоките, предлагани на пазара. Районът на действие на българските занаятчии и търговци покрива цялата Османска империя – от Дунав до

---

³Основната причина за тоталната разруха в днешна България е липсата на собственици, което пречи на създаването на гражданско общество. Мнозинството от българските емигранти са доволни от живота си в чужбина, защото попадат в общество на собственици, имат статут на собственици и се чувстват собственици. Този въпрос не е разработван досега и се нуждае от специално внимание.

⁴И това действително е така. Османската империя преследва, съди и наказва само бунтовниците. Реакцията срещу всички заговори и въстания убедително доказва това. Все пак не трябва да се забравя, че общественото и политическото положение на българите е робство.

⁵Ферманите са давали изключителни права на тези градове. Например, турчин не можел да язди в града; забранено е било на туркини да раждат в тези градове и др. Общинските първенци в споменатите градове са имали повече авторитет в държавата и власт от местните турски административни управници

Африка и бреговете на Индийския океан. Те откриват свои дюкяни (филиали, представителства) в Цариград, Багдад, Кайро, Басра и на други места⁶.

По-съвършеното производство произвежда повече стоки и търси пространство за реализация на стоките. Пазарът, търговията и размяната свързват големи маси от хора, те стават икономически зависими и по такъв начин вече имат единна стопанска съдба. Може да се каже, че развитото производство преодолява пространството и създава общи интереси, цели и стремежи на много хора, населяващи големи територии. Тези хора са обединени от икономически, културни и социални интереси и практически се различават само по облеклото (носиите).

Стопанските връзки между различните области на територията, населена с българи се налагат от развитието на манифактурното производство. Карловските, калоферските и сливенските гайтанджии използват вълната на овчарите от Добруджа и каракачаните. Най-силно се развиват занаятите под Балкана и това се определя от географското положение на местността; вероятно, основната причина са реките в тези градове, които задвижват машините. Големите панаири в Узунджово и Ески Джумая са определени от тяхното средищно положение и близостта до големи пътища⁷.

Развитието на икономиката и културата увеличава и засилва връзките между отделните български области. На големите панаири в Узунджово и Ески Джумая (Търговище) се срещат занаятчии и търговци от всички краища на България. След 1855 г. там е и Христо Г. Данов (1828-1911), първият български книгоиздател⁸. Той заедно със съдружника си Драган Манчов развива много издателството си в Пловдив и създава клонове (представителства) във Велес, Русе, Битоля и на други места. След него тръгват и други български издатели. Така България в навечерието на Войните за национално обединение е страна с високо развита култура и силна издателска дейност.

Издателят Христо Г. Данов

⁶Виж М. Маджаров “Спомени”, С., Б. писател, 1968, Н. Начов “Калофер в миналото”, 2 т.

⁷ Последният панаир в Узунджово се е състоял през 1875 г.

⁸За 50 години (1855-1905) издателството издава повече от 1000 заглавия – учебници, атласи, географски карти и др. Някои от заглавията имат по няколко издания. След смъртта на Хр. Г. Данов управител на издателството става неговия доведен син Милош Данов (1871-1943), баща на професора-траколог Христо М. Данов (2.07.1908, Пловдив – 1999, София). Министърът на вътрешните работи в кабинета на Д. Попов Христо Веселинов. Данов (19.01.1923, София- 17.02.2003, София) е внук на издателя-възрожденец от друг син.

III

Стопанските условия и общественото положение на българите неизбежно поражда необходимостта от образование и култура. Икономическото развитие изисква образовани и подготвени хора. Килийните училища не задоволяват новите изисквания. В икономически развитите градове започват да се откриват светски училища. Първото светско училище е открито в Габрово (1835)⁹ със средства на търговеца-габровец Васил Априлов (1789-1847), живеещ в Одеса. Създават се и укрепват светски училища в много български села и градове, издържани със средства на общините. Учителят става централна фигура в обществото – той е уважаван и авторитетен човек в селището.

Училището и учителите заемат централно място в обществото и в нравствената система на българите. Учителите са носители не само на знания. Те са общественици, организатори на научния и културния живот в градовете и селата на България. Много професори от университета, политици и държавници започват трудовата си кариера като учители. Появява се чисто българска културна институция – читалището. Първото читалище е открито в Свищов през 1856 г. Създатели и ръководители на читалищата са учителите. Създават се Добродетелната дружина (1853-1897)¹⁰ и Българското книжовно дружество (1869)¹¹. Така икономическото развитие на българските градове създава условия за развитието на образованието, науката и културата¹².

Развитието на икономиката и културата поражда стремеж към национална самостоятелност. Не трябва да се смята, че борбата за национално освобождение е само въоръжена чрез въстания, буни, чети и пр. Първите форми на борба за национална самостоятелност на българите са либерални. Трябва да се знае, че през XIX век господстват идеите на Френската революция, които създават условия за икономически и политически либерализъм и укрепване на тяхна основа на буржоазната демокрация. Икономическата инициатива, стопанската предприемчивост и трудолюбието на българите създават условия за спокойствие и творчество. Религиозният ислямски фанатизъм се оказва слаб срещу чувството за национално достойнство и желанието на българите за национална самостоятелност в рамките на Османската империя. След няколко успешни войни и най-вече след Одринския мир (1829) Русия печели силни позиции в Югоизточна Европа и руският император Николай I нарича Османската империя “болния човек”. Всички европейски държави очакват изгоди от разпадането на Османската империя. Особено силни са надеждите на Русия, която смята, че европейските земи на Империята ѝ принадлежат по право, защото са населени с православни християни¹³. В такава политическа обстановка започва борбата на българите за национално освобождение.

Продължително време идеята за национална самостоятелност и автономия съществува в латентна форма. Тя се активизира и намира обществена проява след Кримската война.

През 1861 г. пловдивският лекар д-р Стоян Чомаков (1819–1893) с пълномощията на много български общини от Софийска и Пловдивска епархии отива в Цариград и

---

⁹ Второто светско училище е открито в с. Брезово, Пловдивско.

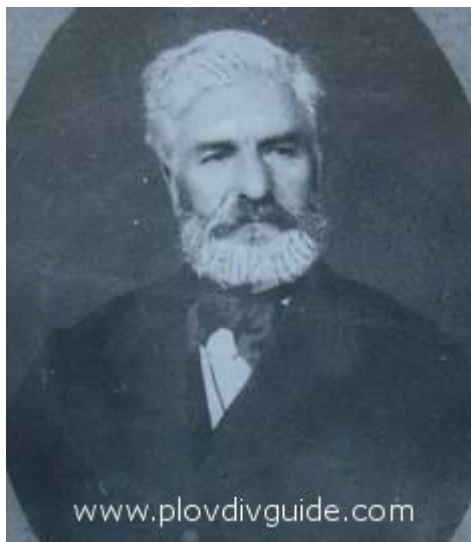
¹⁰ Създадена по инициатива и със средства на руския Азиатски департамент. Прекратява съществуването си след смъртта на Евл. Георгиев. Дейността ѝ почти не е изследвана в Историята на Възраждането. Има няколко публикации, но няма дисертации, монографии и пр.

¹¹ Създадена в Браила. Пръв председател Марин Дринов и секретар Васил Друмев. Доказани руски агенти.

¹² Пруският крал Фридрих II (1712-1786) въвежда задължително безплатно четирикласно образование (1740), 22 години преди формалното начало на Българското Възраждане. След 140 години българите-студенти са отличници и гордостта на европейските университети като д-р К. Стоилов, д-р В. Радославов в Хайделберг, Ив. Евстр. Гешов в Оксфорд, Ив. Ботева, Ат. Буров, В. Коларов, С. Радев в Женевския университет и др.

¹³ Основание за това дава Кючюккайнарджикския мир (1774), по който Русия има право да защитава интересите на християните в Османската империя. Това създава сериозни пречки на българското национално-освободително движение, за което ще стане дума по-нататък.

започва действия пред Високата Порта за създаване на самостоятелна Българска православна църква. Става член на Държавния съвет като представител на българите. След 10 години дейността му се увенчава с успех и на 27.02.1870 г. излиза султански ферман за създаване на автокефална (самостоятелна) българска православна църква. Този ферман е първия официален документ, в който са очертани, границите на територията, населена с българи¹⁴.

Д-р Стоян Чомаков

По това време движението за национална самостоятелност е особено силно. Петко Славейков планира създаването на българска гимназия в Цариград; д-р Иван Богоров започва организирането на български университет в Цариград. В тези години Цариград е “най-големия” български град – в него живеят над 50 хил. българи (по други сведения над 80 хил.).

Този подем на националното осъзнаване на българите и борбата с либерални средства за национална самостоятелност в рамките на Османската империя са особено силни. Силни позиции има и идеята за създаване на дуалистична империя и султанът да се короняса за български цар. Сред носителите на тази идея е Г. С. Раковски. По-късно Раковски приема радикализма и се премества в Букурещ.

Граф Н. П. Игнатиев (1832 – 1908)

---

¹⁴Трябва да се знае, че Русия чрез граф Игнатиев твърдо се противопоставя на решението за създаване на Екзархия и накрая се примирява, но гр. Игнатиев не утвърждава първия избран екзарх – ловчанския митрополит Иларион. След това е избран видинския митрополит Антим. По-късно Иларион завършва дните си като Кюстендилски митрополит. Тези неща са известни, но за тях почти не се говори и малко наши съвременници, освен специалистите, ги знаят. Изглежда това е единствения успех на либералното национално-освободително движение.

Не може да се каже, че движението за национална самостоятелност на българите е изненада. Но то се оказва централен въпрос в европейската политика и най-вече в политиката на Русия. Основно съдържание на руската политика от началото на XVIII век е решаването на Източния въпрос. Русия е сериозно засегната, защото в плановете ѝ за решаването на “Източния въпрос” не влиза съществуването на независима, самостоятелна българска държава¹⁵. Това определя отношението на Русия към стремежите на българския народ за национално признаване и утвърждаване на българската нация в Османската империя. Русия е против движението за национално освобождение на българите и успява да го подчини на своите имперски интереси. В цялата история на Третата българска държава политиката на Русия към България е вражеска, изпълнена със злоба и омраза. Понякога настъпват моменти на затопляне, но те се използват от Северната империя за да събере сили и нанесе следващия по-силен, страшен и унищожаваш удар.

IV

Нацията е историческо понятие и съществуват няколко условия за превръщането на населението на едно пространство (територия) в нация:

- общ език;
- обща култура;
- обща вяра.
- общи стопански връзки и интереси;
- една историческа и социална съдба;
- общо разбиране за националните идеали, ценности, цели и стремежи;

Когато се говори за появата на нацията не трябва да се забравят обществото и общественото развитие. Нацията е продукт на общественото развитие. Интересна е историята на появяването на българската нация в условията на Османската империя. Българското население като част от многонационалната и деспотична империя е подтискано заедно с другите народности. Въпреки това чрез трудолюбие, предприемчивост, нравствено и духовно усъвършенстване българите създават икономически възможности за формиране и утвърждаване на българската нация.

Особено място в създаването и укрепването на нацията и държавата заемат традициите. При създаването на държавата изключителна е ролята на църквата, училището и армията. Затова за създаването на силна, богата и благоденстваща държава са нужни добри свещеници, добри учители, способни и предани на Отечеството офицери.

Българите получават обществено признание благодарение на своята стопанска активност и икономическо замогване. Тези икономически атрибути се затвърждават и утвърждават с първия държавен акт за признаване на българската нация и очертаване на

---

¹⁵ Земите от Османската империя, населени с българи се наричат в Русия и в документите Заддунавски територии. Те се смятат, че като славянски по право принадлежат на Руската империя. Например, в записките на А. С. Пушкин се споменават всички славянски народи с изключение на българите и това не е случайно. Особено се засилват руските апетити след Кючуккайнарджикския мирен договор (1774). Все още малко се говори за смяната на либералния път в българското национално-освободително движение с радикален, преместването на центъра на националните борби от Цариград в Букурещ и ролята на граф Н. П. Игнатиев и помощника му К. А. Леонтиев в споменатия процес. Този въпрос не е разработван в нашата история на Възраждането. Не е изследвана и идеята за дуалистична империя. Възможно е, да са останали малко следи поради активната намеса на Русия в потушаването на това движение, защото то най-силно засяга руските империалистически интереси и стремежи. Малко се говори и за забавянето на националното освобождение на България от Русия. На граф Н. П. Игнатиев не трябва да се правят поаметници в България и не трябва да се хвали дейността му. Както и не трябва да се възхвалява К. А. Леонтиев. Но за това са нужни нови изследвания в съвсем друг ключ.

границите на населяваната територия. В стопанско и културно отношение българите изпреварват много от народите на Османската империя; и въпреки това последни получават национална автономия¹⁶; започват да изпреварват и съседите си, получили вече национална и държавна самостоятелност.

Зараждането на българската нация в рамките на Османската империя обхваща само етническите българи. В този процес не са включени други етноси и други религии¹⁷. В рамките на българската народност съществуват единство на произход, религия, нрави и обичаи. Икономическата необходимост активира стремежа към национално единство и обособеност в рамките на империята. Икономиката е в основата на появяването, развитието и усъвършенстването на нацията.

Общата вяра формира душевността и създава условия за духовно обединение на българите от различните области, за появяване и поддържане на национални символи и традиции. При това църквата е със силен авторитет и активно участва във всички обществени прояви.

Вярата има изключителна роля при формирането на морала, бита и отношенията между хората. Така се укрепва духовното единство на народа и се създават условия за духовно обединение около идеята за народностна идентичност. Формирането на българската нация в условията на Османската империя обхваща само българите и българското етническо пространство. В условията на самостоятелна държава в нацията влизат представителите на всички народности с различна вяра и етнически произход. В този случай те са мотивирани от икономически и морални съображения, създаващи условия за духовно единение в името на България.

Не трябва да се изключват и чисто човешките отношения между различните религии и народности в Османската империя. Българите живеят заедно с турци, арменци, помаци, гърци и др. В градовете, селата; те общуват постоянно в бита, на чаршията като членове на един и същ еснаф и пр. Тези връзки са изключително силни и продуктивни. В това общуване се съблюдават нормите на религиите и морала, задаван от тях. Така се създават особено силни чисто човешки връзки, които имат съществено значение за създаването на единна българска нация.

Общуването и взаимопомощта като съседи, земляци и пр. създава условия за сдружаване на представителите на различните народности. При появяването на свободна държава тези връзки помагат за приобщаването на другите етноси към българската нация. Като граждани на една държава всички българи имат еднакви права и задължения. Това приобщава представителите на малките етноси лесно да се интегрират в българското общество. Значителна е и ролята на армията на свободна България за интегрирането на малочислените етноси в българската нация и тя, по същество, става монолитна.

Езикът се превръща от средство за общуване в инструмент на стопанската дейност, на пазара. Именно пазарът налага необходимостта от литература: вестници, списания, книги. Появява се първото списание “Любословие” на Константин Фотинов (1844, Смирна), първия български вестник “Български орел” на д-р Иван Богоров (1846, Лайпциг). Започва усъвършенстването на езика и създаването на езикови норми и правила¹⁸. Развитието на културата стимулира усъвършенстването на езика. Особено се засилва творческата активност на българите след Кримската война (1853-56). През 1855 г

---

¹⁶В нашата история на Възраждането малко са изследвани този въпрос и ролята на Русия.

¹⁷Не българските етноси се включват в българската нация в условията на автономната българска държава и се създава хомогенна и монолитна българска нация. Едно от доказателствата на това твърдение са паметниците на загиналите във войните за национално обединение, където са изписани имената на представители на всички етноси, живеещи в България и съставлящи българската нация.

¹⁸Като че ли първите официално издадени правила и норми на българския език са от 1899 г., когато министър на народното просвещение е Тодор Иванчов (1858 – 1905).

започва да работи издателството на Христо Г. Данов. В това отношение българите са сред първите в сравнение с другите народи на империята

Развитието на културата в българските земи е продължение на народното творчество. Братя Миладинови издават своя сборник “Български народни песни” (1861). Активно работят в тази област Найден Геров и Петко Славейков. Н. Геров подготвя и издава своя “Речник на българския език с тълкувание речити на български и руски” (5 ч. 1895 – 1904), в който са включени над 70000 думи и над 10000 изрази, пословици и др.¹⁹ Н. Геров активно участва в полемиката за българския език и утвърждаването на езиковите норми. Петко Славейков събира български пословици, поговорки и изрази.

д-р Иван Богоров (1818 - 1892)

Появяват се сериозни автори в литературата – В. Друмев, Л. Каравелов, П.Р. Славейков, Хр. Ботев и др. Творчеството на българските художници излиза извън стените на православните храмове. В строителството се появяват самобитни творци, които пренасят вековните традиции на българските строители. Много български младежи получават образование в Робърт колеж в Цариград и в известни европейски университети. Българските младежи са отличници на Роберт колеж и след това стават отличници и гордост на европейските университети.

Литературните творци съществено развиват езика. В употреба се въвеждат много нови думи, които усъвършенстват и обогатяват езика.²⁰

Найден Геров (1823 - 1900), Братя Константин и Димитър Миладинови

¹⁹ Н. Геров започва своята работа, по наше мнение, под влияние на руския езиковед В. И. Дал (1801 - 1872), но дейността му е изключително важна за българската култура.

²⁰ Ив. Вазов въвежда в българския език 10 нови думи, акад. Ал. Теодоров-Балан 63 думи (!), уникален случай в световното езиковедие и достоен за Книгата на Гинес.

Културата е инструмент за развитие и усъвършенстване на българския народ. Стремешт на българите към знания и култура задилва чувството и стремеша за национална изява рамките на Османската империя. Чрез културата идеите и прогреса и хуманизма по-широко и по-бързо навлизат в българското общество. Много млади българи учат в европейските университети и след завършването се завръщат в Отечеството си. Те допълнително носят и оживяват идеите на хуманизма и прогреса. Хората постепенно, с нарастваща скорост започват да приемат идеите за национално самоопределение и утвърждаване като нация в Османската империя.

Стопанските връзки и интереси на българите се развиват и усъвършенстват върху основата на задругата. Задругата, построена върху общи семейни интереси и кръвна връзка между участниците има затворено, самозадоволяващо се стопанство²¹.

Икономическото и културно развитие на народа неизбежно поражда съзнание за национално самочувствие и желание за признаване и утвърждаване на българите като самостоятелна нация в рамките на Османската империя. При това и водачите, и народните маси са далече от мисълта за излизане извън империята. Това е смисъла на либералните идеи за национално освобождение – признаване на българската нация и автономия в рамките на империята. Този път на националното освобождение има редица предимства – използване на пазара на огромната империя, богати източници на суровини и материали, сигурност и защита от имперските домогвания на Русия²².

Идеята за национално самоопределение и признаване на българската нация по своята същност е консервативна. Приема се трудно от деспотичната и закостеняла империя. Всяка мисъл и идея за самостоятелност на българите се приема като радикално действие. Затова трудно си пробива път и заема позиции. И това става след дълга и упорита дейност с либерални средства.

Завоюваните позиции за българската нация в Османската империя създават условия за развитие на културата и образованието, които допълнително усъвършенстват българите и те започват съществено да се открояват сред другите народности в империята.

V

В условията на младата държава високо е самочувствието на всички българи като представители на свободна нация. Чувството на гордост че са българи укрепва държавата и я прави силна и достойна във външната политика и отношенията със съседите. Преди да получи независимост Княжество България е станало авторитетна и уважавана държава, достоен член на Европа.

България е приета в Европа благодарение на своите природни дадености и творчески способности на народа. От своето създаване като свободна държава активно присъства в икономическото, политическото и културното пространство на стария континент. Българските суровини и стоки заемат достойно място на европейския пазар. Българската икономика става неразделна част от европейската. Търсят се българските етерични масла, тютюни, зърно, плодове, коприна, вълна, памук, кожи и други земеделски произведения.

Икономическото присъствие на България на европейския пазар е реализация на творческите способности, интелекта и трудолюбието на българите. Жителите на

---

²¹Семейните задруги съществуват на някои места в България до началото на миналия век. За тях споменава Фр. Енгелс в "Произход на семейството, частната собственост и държавата".

²²Отношението на българите към Русия до средата на XIX век е изпълнено с надежда за помощ в борбата за национална автономия. И това не е лишено от основания, защото Гърция (1829), Румъния (1856) и Сърбия (1813) стават автономни с помощта на Русия. Явно в ония години все още не е осъзната от българите вражеската политика на Русия към стремеша на българите за национално освобождение. Българският народ напълно осъзнава и разбира Русия и руската имперска политика по време на Регентството.

европейските страни чрез продукцията на българската икономика се запознават и с българския народ. Производството на българската икономика е материализация на българския национален дух и творческите способности на българите.

Европа приема България като свободна държава с богата и плодородна земя и трудолюбив, задружен народ. Европейците, посещаващи страната ни в онези години остават с прекрасни впечатления от страната и народа. На всички прави впечатление трудолюбието и жизнеността на българската нация. Страната преживява демографски бум. Семействата са с много деца и нацията е млада, жизнена, прогресираща. Това влияе благотворно върху душевността и творческата активност на българите, която се проявява в обществото и държавата. Българите са със самочувствие – грижовни и любящи бащи в семейството, уважавани граждани в обществото, прилежни и дисциплинирани войници в армията.

Националното самосъзнание се формира и развива като елемент, съдържание на морала. В процеса на формирането на националното самосъзнание се появява националният идеал. Националният идеал синтезира мечтите, целите и стремежите на българите за национална самостоятелност.

Като първа формулировка на националния идеал може да се смята “История славяноболгарская” на Св. Паисий Хилендарски (1762). След появяване на Паисиевата история може да се каже, че съществува теоретична основа за българския национален идеал.

Либералните идеи в национално-освободителното движение създават условия за икономическо, културно и обществено развитие. Действията за национална самостоятелност и автономия са повлияни от идеите на Френската революция, но са либерални. Именно в това е тяхната сила и популярност сред българите и жизненост в условията на Османската империя. Без съмнение, Османската империя е жестока и брутална срещу не мюсюлманското население, но това не означава, че борбата с либерални средства е невъзможна.

Общата вяра (за нас, българите – православието) създава условия за национално единение на българите. Трябва да се каже, че в Османската империя заедно с православните са и българите-католици, и членовете на протестантски секти. Те никога не са се чувствали разделени, различни са само храмовете³.

В българската нация влизат представителите на много други етноси, населяващи българските земи. Те имат много общи интереси с етническите българи. На първо място са общите черти в душевността, породени от общите и еднакви условия за живот и породените от това общи икономически и стопански интереси. Общността на интересите сближава много хората. Принадлежността към различни религии ограничава възможностите за бракове между представителите на религиите, но не ги разделя. Съществени в случая са икономическите интереси и привързаността към жизнената среда.

Нацията се появява в определен етап от развитието на народа и, като правило, изпреварва създаването на самостоятелна национална държава. Българската нация се появява в условията на Османската империя.⁴ След Освобождението заедно с българите в българската нация се вливат всички етноси, живеещи в България. Те се приобщават

---

^x До края на Първата световна война българските семейства са с най-малко с 5 – 6 деца. За многодетни са се смятали семействата с осем и повече деца. Благодарение на това България е страната с най-млада нация – над половината от населението е на възраст до 30 години. През Първата световна война са мобилизирани 984 хил. души – 24 % от населението на държавата.

³ Трябва да се каже, че представителите на различните варианти на християнството са живеели в дружба и разбирателство, но отношенията са били като между различни религии. Смесените бракове са изключително редки. Например, в с. Борец Пловдивска област православни и католици живеят заедно от времето на кръстоносните походи, но смесени бракове не е имало; те са непознати. Първият смесен брак между православен и католичка е сключен в средата на 50-те години на миналия век.

благодарение на съвместното живеене с българите, общите икономически и други интереси. В новосъздадената Трета българска държава се създават условия за съжителство на хората от различни етноси и религии. В Търновската конституция е записано „Всякой роб от какъвто и род, вяра и народност да е, свободен става щом стъпи на българска земя”. Създадената в такива условия нация става монолитна и устойчива на външно разрушаващо влияние. Това показва историята на Третата Българска държава.

VI

Съвсем резонно възниква въпросът за връзката между нация и национализъм и кое е първичното. Според нас нацията и национализмът се появяват едновременно и се развиват паралелно

Създаването на нацията е сложен и продължителен процес, свързан с развитието на производството. Развитото производство прави нацията, българите обществено известни и обществено необходими. Производството на българските занаятчии е нужно за обществото и за държавата – Османската империя. Развитото производство представя в империята и света българите като единна организирана общност от хора. Българската нация се проявява и в културата..

Българите изпреварват много другите народности в Османската империя. В културно отношение благодарение на училищата и читалищата изпреварват и мюсюлманите. Икономическото замогване на българите повишава самочувствието им, повишават се ролята и авторитета на българските общини пред официалните власти.

Стремежът на нацията към утвърждаване може да се смята за първата проява на национализма. Българите изявяват желанието си за признаването им като равноправни поданици на Султана⁴. Особено силни стават исканията след Кримската война. Появата и развитието на читалищата са проява на развиващия се национализъм на българите.

Наред с училищата богата културна и просветна дейност развиват и читалищата. Будните и любознателни българи задоволяват жаждата си за знания в читалищните библиотеки. В читалищата се получават много български и чуждестранни вестници. Така благодарение на читалищата българите са информирани за европейската политика и култура, както и жителите на европейските страни. Така чрез културата в Османската империя проникват и идеите на световната култура и демокрацията. Заедно с това българите са наясно и с руската политика и плановете на Русия по отношение на Балканите. Това е известно на Северната империя и тя провежда активна и последователна политика за неутрализиране на европейското и световно влияние в България. За тази цел се използват и много български институции и издания.

След Освобождението в условията на свободна България започва бурно развитие на културата и образованието. Първата българска публична библиотека е създадена в София след Освобождението през 1878 г с помощта на руския губернатор П.В. Алабин (1824 - 1896).). През 1879 г. по инициатива на директора на народното просвещение в Източна Румелия Йоаким Груев (9.09.1828 – 1.08.1912) се открива Пловдивската библиотека (днес Народна библиотека „Иван Вазов”). До 1885 г. тя е национална библиотека на Източна Румелия.

Започват да се откриват гимназии в много български градове. В по-малките градове се откриват непълни гимназии (до пети клас). Образователната система на България бързо се усъвършенства и получава европейска оценка и признание. Създават се и професионални училища, които създават специалисти със средно образование и са под управлението на Търговско-индустриалните камари

---

⁴ Това е характерно за много други нации – гърци, сърби, албанци в Османската империя, чехи, унгарци, австрийци, италианци в Дунавската империя и др.

Развитието на образованието и културата наред със занаятите търсят простор за развитие в държавата, Това може да се осигури чрез законови средства и признаване на равнопавието на българите в Османската империя. Това може да стане чрез създаване и признаване на Българска православна църква, автокефална (самостоятелна).

В Османската империя много българи чрез образованието излизат от своята семейна среда и заемат достойно място в обществото. Благодарение на българското си самосъзнание те се отърсват от гръцкото влияние и преживяват духовно прераждане. Такива са Васил Априлов, д-р Иван Селимивски, Неофит Рилски, д-р Иван Богоров, Константин Фотинов и др. Техният живот и дейност показват българите като самостоятелна нация, различна от гърците. От тези хора започва развитието на българската национална идея. Те са първите кълнове, от които тръгва и се разраства буйната гора на национализма и след това на България.

Йоаким Груев (1828 – 1911)

След тях, по пътя на национализма върви с широки крачки и Георги Раковски (1821 – 1867). Основната идея в живота и дейността на Раковски е борбата срещу панелинизма и утвърждаване на българската нация. Раковски е убеден в силата и жизнеността на национализма и смята, че „В името на народна и независима иерархия лесно може да се обединят силите и възстанови вацията като исторически възникнала цялост”. Раковски пръв осъзнава и започва да налага идеята за утвърждаване на българската нация с всякакви средства. Не отрича и радикалните действия.

Възходът на икономиката и културата, повишаването на обществения престиж на българите в Османската империя повдигат самочувствието на българите. Те виждат своето присъствие и място в Империята и се стремят към обществено признание и равнопавие в държавата. За равнопавие в деспотичната империя е невъзможно да се мисли, камо ли да се действа. Но се появяват възможности за извоюване на признание на българската нация. Това започва с получаване на право на самостоятелна Българска православна църква.

Всички българи, участници и свидетели на борбите за църковна независимост разбират, че този важен за българите въпрос трябва да се решава без участието на Русия. Точно в църковните борби българите започват да разбират истинското лице на Русия и същността на руската политика към национализма на българския народ.

В началото на 19-и век българи попадат в обкръжението на султан Махмуд Втори и заемат висши длъжности в държавата, като християни. Това са Стефан Богориди и Гаврил Кръстевич от Котел и Васибеки Великов (1782-1857). от с. Върбица, Шуменско

(Турко Васибеки). И тримата получават високи държавни длъжности в Османската империя. Стефан Богориди става княз и двама султани са му ходили на гости в дома му в Цариград, За пръв път в историята на Османската империя. Много образовани българи са чиновници в турската администрация. След д-р Стоян Чомаков член на Държавния съвет става и Хаджи Иванчо хаджи Пенчович от Русе.

Княз Стефан Богориди (1775, Котел – 01.08.1859, Цариград)

За начало на църковните борби се смята 4 април 1861 г. когато Иларион Макариополски по време на Великденската служба не споменава името на Вселенския патриарх. Д-р Стоян Чомаков започва действия пред Високата порта за признаване на българската нация в рамките на Османската империя.

Когато се говори за църковните борби подробно се изследват и доказват действията на Вселенската патриаршия. Това правят и специалистите по История на Възраждането, и специалистите по Църковна история. Почти не се говори за ролята и действията на Русия. Като се включи и ролята на Русия в разглежданите въпроси ще се получат съвсем нови резултати. Дейността на руските дипломати в Цариград винаги е против интересите на България. Наложено е клишето за „Дядо Иван” и „Братската Велика православна държава” в услуга на руските имперски интереси.

В годините след Кримската война намесата на Русия в българското национално-освободително движение става активна и твърда. Вече е ясно, че българите са се събудили и стремежът към свобода и национална самостоятелност няма да бъде укротен. По наше мнение, силно стресва Русия идеята сред българската интелигенция за създаване на дуалистична империя. По това време тази идея е много силна в Австрийската империя и през 1867 г. Император Франц Йосиф Първи се коронясва за унгарски крал. Австрийската империя става Австро-Унгария.. Затова идеята за дуалистична империя се приема лесно и от някои български интелектуалци. Реализирането на тази идея премахва всякаква възможност за Русия да се меси във вътрешните работи на Османската империя. От друга страна в империята ще получат признание съвременните идеи на демокрацията и християнското население ще стане равноправно с мюсюлманите. Това ще укрепя Османската империя и тя ще тръгне по пътя на прогреса и единението. Ще стане по-съвършена от Руската империя. Граф Игнатиев се постаравал и слага край на либералните идеи в национално-освободителното движение. След много години е трудно да се гадае как би се развила историята на България при извоюване на национална самостоятелност с либерални средства. Във всички случаи, по наше мнение, не би се допуснало разкъсване на българското етническо

пространство и нямаше да съществува въпросът за националното обединение.¹ От тук нататък цялата нова история на България би тръгнала по друг път и би била съвсем друга.

Много българи участват в национално-освободителните борби на други страни и народи. Такъв е, например, Марко Бочаров, българин от Воден, роден през 1790 г.¹ Той е войвода на отряд в гръцкото национално-освободително движение. Българи участват в революцията от 1848 г. в Европа, в отрядте на Гарибалди, Михаил Колони от Сливен е участник във Френската революция от 1848 г.. Участието на българи в освободителните борби и на други европейски народи ги представя като борци за свобода и демокрация. Те донасят в България, идеите на свободата и демокрацията и от тях в тъмнината на робството започват да проблясват лъчите на свободата, хуманизма и прогреса. .

VII

Създаването и изграждането на Третата българска държава е осигурено финансово с парите на българите. При това ние трябва да устройваме държавата си в условията на непрекъснато догонване на Европа. Бързите темпове, наложени от историческите условия принуждават българския народ да живее скромно. В резултат на това в началото на миналия век България е една икономически развита и достатъчно богата и силна държава със скромни в бита си народ¹.

Икономиката на страната е построена върху дребната собственост върху земеделската земя. Това прави българското стопанство гъвкаво, маневрено и издръжливо. Тази икономика предпазва държавата от политически и икономически сътресения. Благодарение на това страната не е сериозно засегната от икономическите трусове след двете световни войни².

Неуспешният за България край на Първата световна война довежда до политическа катастрофа и национална покруса, но това не засяга икономиката на страната. Благодарение на него икономическото положение на страната остава стабилно и народът чувства икономическа сигурност. Тази икономическа сигурност и стопанска надеждност позволяват на народа да устои на внесения от Коминтерна терор и наложената гражданска война. Частната собственост е основа за националното единение на българите и сплотяване около Царя и правителството. Така се запазват вътрешния мир и общественото спокойствие в страната.

След войната и жестокия и унищожителен Ньойски договор страната бързо се съвзема и икономически укрепва. За това особено допринася социалната политика на правителството на Стовора.³

След Първата световна война има възход в развитието на българската култура и изкуство. През 1919 г. започва да излиза вестник „Зора“ на Данаил Крапчев; през 1920 г.

---

¹Разкъсването на етническото пространство има непосредствено влияние върху икономиката, защото се нарушават обективно създавани продължително време икономически връзки и отношения.

²Известни са всички подробности за произхода и живота на Марко Бочаров. Въпреки това и до днес гръцките историци създават много пейсноти около името му. Говорят, че той е или грък, или албанец, или българин (!).

Участието на подразделения от българи в руско-турските войни са етапи в утвърждаването на българската нация Първото участие на подразделения от българи в руската армия е през Руско-турската война от 1806 – 1812 г.. През 1811 г. е формирано подразделения от български доброволци, което участва във войната. В подразделението участва Георги Мамарчев

¹ Благодарение на това Българската армия не е победена на бойното поле във войните за национално обединение.

² В бита българите живеят скромно, без особен разкош и лукс. Не трябва да се забравя, че по това време всички европейски народи живеят така. Да не се приемат като догма думите на Маркс, че “обществото се оценява не по това колко се произвежда, а как се произвежда”. До средата на миналия век всички европейски страни имат еднакви технически и технологични условия в земеделието и България е икономически най-силната балканска държава и сред първите в Европа.

³ Този въпрос не е изследван в нашата нова история.

се появява списание „Златорог” на Владимир Василев, което бързо става най-силното и авторитетно литературно издание; през 1922 г. проф. Александър Балабанов и Елин Пелин започват да издават списание „Развигор”; Същата година Теодор Траянов слага началото на списание „Листопад”, През 1923 г. Т. Траянов издава „Песен на песните”, известна и величествена творба на българския символизъм. През 1934 г. публикува „Пантеон” – единствено по рода си и идеите си в световната литература. През 1925 г. в народния театър Главен режисьор става Николай Масалитинов (1881 – 1960) и театърът за няколко години заема едно от първите места в Европа.⁴ Разцъфтява творчеството на композиторите Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Димитър Ненов, През 1926 г. излизат „Тракийски танци” на П. Стайнов.

Значителни и внушителни са успехите на изобразителното изкуство. Проявяват се художниците Владимир Димитров – Майстора, Иван Милев, Васил Стоилов, Златю Бояджиев; Васил Захариев, скулпторите Андрей Николов, Иван Лазаров. Реализирани са художествени и архитектурни паметници: Паметникът на Свободата на Шипка, паметници на героите от войните за национално обединение в много градове – Велико Търново, Видин, Пловдив, София,

Силно се развива строителството. Проявяват се способностите на много български архитекти, създали забележителни сгради – Никола Лазаров, Георги Фингов, Пенчо Койчев, Иван Данчов, Иван Васильов, Алекси Квартирников. Забележителни са хидротехническите обекти, строени от инж. Иван Иванов, дългогодишен кмет на София (1934 – 1944).

Инж. Иван Иванов (1891 – 1965)

След Втората световна война страната също е икономически стабилна. Благодарение на мъдрата политика на цар Борис III страната не е засегната от войната и български войски не участват в бойни действия. Окупацията и ограбването на страната от Червената армия и комунистическият терор довеждат до икономическа разруха² на държавата и нравствено опустошение на обществото.

⁴ Н. О. Масалитинов въвежда системата на К. С. Станиславски (1863 – 1938) и това обяснява големите успехи на българския театър след 1925 г.

² Публикувани са данни, че за времето от 1.10.1944 г. до 1.02.1945 г. в СССР са изнесени материални ценности за 145 млн. долара по тогавашен курс. Ще напомним, че репарациите по Парижкия мирен договор от 10.02.1947 г. са тогавашни 70 млн. долара (!!!). Независимо от това силното и продуктивно земеделие, построено върху дребни стопанства позволява на страната бързо да излезе от кризата. Бедите в българското земеделие и в България започват по-късно след насилствената колективизация на земята. До 1944 г. на много места в България има земеделски кооперации, съществено различаващи се от ТКЗС, които са български вариант на колхозите.

Тоталната държавна собственост разрушава душевността на българите и те се лумпенизират. В такива условия комунистическата власт започва жестоко преследване на национализма и родолюбието. Всяка проява или стремеж за защита и утвърждаване на родолюбието се преследват. Това се корени в самата същност на комунизма.

Комунизмът е против любовта към Отечеството, неговите идеали и исторически стремежи. Причината за това се корени в самата къщност на комунизма. В „Комунистически манифест“ Маркс и Енгелс обявяват, че „пролетариатът няма отечество“. Това е необходимо за да се отстранят от съзнанието на хората и от обществото всички идеи, които са противници на комунизма. Овладейн от идеята за „класовата борба“, като единствен инструмент за усъвършенстване на обществото Маркс се стреми да премахне всички пречки пред неговата теория.

Налагането на догмата, че „пролетариатът няма отечество“ става под формата на интернационализъм. Като се обявява интернационализмът за желание и воля на пролетариата, на мнозинството пролетарии от целия свят се изместват националните ценности и особености на всички народи. Маркс смята, че пролетариатът трябва да има една идея, която да владее съзнанието му. Благодарение на тази идея ще завоюва властта, ще смаже експлоататорските класи и ще „живее в безкласово общество“. Комунистическата идеология е построена върху отричането на всичко нормално, човешко. Комунистите признават само своята идеология и това, което е подчинено на класовата борба. Такава войнстваша идеология не търпи любовта към Отечеството, любовта и уважението между хората.

В условията на тотална държавна собственост народът се лумпенизира. Изчезват уважението и любовта между хората. Преследва се всяка проява на родолюбие и искрена дейност в името на Отечеството. В обществото се насажда „пролетарски интернационализъм и социалистически патриотизъм“, който налага „любов и преданост към първата пролетарска държава - СССР“.

След започване на демократичните промени в България се оказва, че запълването на празнината, оставена от „пролетарския интернационализъм“ е много трудно. На това помага и липсата на национално чувство у българите, особено у младежите. Решаването на националните проблеми на Отечеството е в ръцете на всички българи. Те ще направят това, призвани са да спасят България, водени от идеите на хуманизма и прогреса и стопляни от огъня на родолюбието. . .